

A. KAMIU

SIZIFO MITAS (Ištraukos)

I. ABSURDO MĄSTYMAS¹

O mano siela, nesitikek nemirtin-
gumo, bet patirk galimybių dydį.

Pindaras²

1. Absurdas ir savižudybė

Yra tikrai viena tikrai rimta filosofinė problema: tai savižudybė. Nuspręsti, ar verta gyventi, ar ne, reiškia atsakyti į svarbiausiąjį filosofijos klausimą. Visa kita — ar pasaulis turi tris išmatavimus, ar mąstymo yra devynios, ar dvylika kategorijų — ateina vėliau. Tatai — žaidimas; pirmiausia reikia atsakyti. Jei tiesa, kad, kaip tvirtina Nitšė, norėdamas pagarbos, filosofas privalo rodyti pavyzdį, tai tada aišku, kaip svarbu atsakymas, nes po jo seka svarbiausias veiksmas. Tai akivaizdūs dalykai širdžiai, bet, norint, kad jie būtų aiškūs protui, apie juos reikia pakalbėti išsamiau.

Jei paklaustų manęs, pagal ką spręsti, jog šis dalykas svarbesnis, negu anas, tai atsakysiu, jog sprendžiama pagal iš jų kylančius veiksmus. Nežinau, ar kada kas yra miręs už ontologinį argumentą. Galilėjus, atradęs moksliskai svarbią tiesą, jos atsisakė, ir labai lengvai — kai tik dėl jos jo gyvybei grėsė pavojus. Tam tikra prasme jis pasielgė gerai. Šioji tiesa nebuvo verta laužo. Visai nesvarbu, kuri — Žemė ar Saulė — sukasi viena apie kitą. Galima sakyti, jog tai — tik menkas klausimas. Ir visgi man tenka matyti daug mirstančių žmonių, nes gyvenimas jiems atrodo esąs nevertas pastangų jį pragyventi. Beje, matau ir kitus, kurie paradoksaliai leidžiasi nužudomi už idėjas ar iliuzijas, kurių dėka gyvenimas turi pagrindą (vadinamasis gyvenimo pagrindas tuo pačiu yra puikiausias pagrindas mirti). Taigi aš manau, kad gyvenimo prasmės klausimas yra pats svarbiausias. Kaip į jį atsakyti? Pagal atsakymą aš skirstyčiau žmones į tokius, kurie nori nuslopinti ir kurie dešimteriopai padidina aistrą gyventi; tur būt, yra tik dvi mąstysenos — Lapaliso³ ir Don-Kichoto. Aki-

¹ Absurdo mąstymas (un Raisonnement absurde) — kylantis dėl absurdo, absurdo padiktuotas. Plg.: absurdo žmogus — pripažįstantis absurdo buvimą; absurdo filosofija — mokymas apie absurdą ir t. t.

² Pindaras (521—441 m. p. m. e.) — žymiausias lyrinis poetas, garsus odžių autorius antikinėje Graikijoje.

³ Lapalisas (La Palice arba La Palisse, 1470—1525) — prancūzų aristokratas, žuvęs mūšyje. Apie jį buvo sudėta daina, kur buvo žodžiai: „Ketvirtį valandos prieš mirtį jis buvo dar gyvas“. „Lapaliso tiesa“ — tokia, kuri savaime suprantama, banali. Atitinkamai ir mąstysena. Don-Kichoto mąstysena — beprotiška vaizduotė.

vaizdaus dalyko ir jausmingumo pusiausvyra teleidžia mums tuo pačiu metu pasiekti ir emocingumą, ir aiškumą. Suprantama, kalbant apie tokį kuklų ir apie tokį patetišką dalyką, mokslinė ir klasikinė dialektika turi užleisti vietą paprastesniam mąstysenos būdai, kurį diktuoja sveika nuovoka ir autoriaus nusiteikimas.

Apie savižudybę visada kalbama kaip apie socialinį reiškinį. Čia, priešingai, ese pradžioje bus kalbama apie ryšį tarp individo mąstysenos ir savižudybės. Šis veiksmas, lygiai kaip ir didelis darbas, prasideda patylomis širdies gilumoje. Žmogus pats to nenujaučia. Tik vieną vakarą jis šauna ar neria į vandenį. Apie vieną nusižudžiusį namų valdytoją vėliau man pasakojo, kad prieš penkerius metus jis neteko dukters ir kad po šios jį graužusios istorijos jis buvo pasikeitęs. Galima būtų pasakyti tiksliau: jis buvo lyg „užminuotas“. Pradėti galvoti — tas pats, kas būti „užminuotam“, graužiamam. Visuomenei nelengva pastebėti, kaip tai prasideda. Kirminas yra žmogaus širdyje; ten jo ir reikia ieškoti. Reikia sekti ir suprasti šį mirties žaidimą, kuris nuo egzistavimo šviesos akivaizdoje veda prie pabėgimo į tamsą.

Esama daug savižudybės priežasčių, tačiau apskritai labiausiai pastebimos nebūna pačios svarbiausios. Retai žudomasi gerai apsigalvojus (ši hipotezė ne be išimčių). Kas sukelia krizę, beveik visada yra nesukontroliuojama. Laikraščiai dažnai rašo apie „vidinę širdgėlą“ arba „nepagydomą ligą“. Šie paaiškinimai yra priimtini. Tačiau reikėtų žinoti ir tokius dalykus, ar nelaimės dieną nusivylusiojo draugas nekalbėjo anam abejingai. Tada šitas yra kaltas, nes tokiais atvejais ir abejingumo užtenka, kad visas apmaudas ir visas nuobodulys⁴, ligi tol tvyrojęs virš žmogaus, jį užgriūtų⁵.

Jei sunku tiksliai nustatyti tų sudėtingų proto išvedžiojimų momentą, kada apsisprendžiama mirti, tai kur kas lengviau nurodyti iš veiksmo sekančias išvadas. Nusizudyti tam tikra prasme, panašiai kaip melodramoje, reiškia prisipažinti. Prisipažinti, kad gyvenimas darosi ne pagal jėgas arba tampa nesuprantamas. Pernelyg nenuklyskime į šias analogijas ir grįžkime prie paprastų žodžių. Nusizudyti reiškia prisipažinti, kad neverta vargti. Aišku, gyventi ne visuomet esti lengva. Daroma viena ar kita, ko egzistavimas reikalauja, dėl daugelio priežasčių, o pirmiausia iš įpratimo. Laisva valia mirti reiškia, kad suvokiama (net instinktyviai), jog šis įpratimas juokingai menkas, kad gyventi nesama jokios gilios prasmės, kad kasdieninė veikla yra kvailystė, ir kančia nereikalinga.

⁴ A. Kamiu žodį „nuobodulys“ (une lassitude) vartoja maždaug tokia prasme: kasdieniško gyvenimo lėkštumas, įkyrūs eiliniai sunkumai, mechaniško gyvenimo nuobodumas.

⁵ Prie progos reikia paminėti šio ese santykinį charakterį. Savižudybė gali priklausyti ir nuo tikrai vertų pagarbos sumetimų. Pavyzdys: politinės vadinamosios protestų savižudybės kinų revoliucijos metu (*Aut. pastaba*).

Koks gi yra šis skaičiumi neišreiškiamas jausmas, atimantis iš žmogaus gyvybei reikalingą miegą? Pasaulis, kurį galima paaiškinti tegul ir nevykusiomis prielaidomis, yra savas pasaulis. Ir priešingai, kai žemėje nebėra nei iliuzijų, nei šviesos, žmogus pasijunta svetimas. Tokia iš-tremtis yra be grįžimo, nes nebėra prisiminimų apie prarastą tėvynę ir nebėra vilties pasiekti pažadėtąją žemę. Tasai žmogaus atsiskyrimas nuo jo gyvenimo, aktorius nuo dekoracijų ir yra absurdiškumo jausmas. Kiekvienas apie savizudybę galvojęs sveikas žmogus be ypatingų paaiškinimų pasakys, jog yra tiesioginis ryšys tarp šio jausmo ir nebūties troškimo.

Šio ese tema yra santykio tarp absurdo ir savizudybės nustatymas, atradimas tikslaus mato, kurio dėka savizudybė tampa absurdo išeitimi. Iš principo galima teigti, kad sąžiningo žmogaus veiksmai priklauso nuo to, kas jam atrodo esą teisinga. Taigi tikėjimas egzistencijos absurdiškumu turi diktuoti žmogaus poelgius. Blaiviai ir be dirbtinio patetiško galvojant, gali kilti visiškai teisėtas ir įdomus klausimas,— ar šio pobūdžio išvados nereikalauja, kad nepaaiškinamas gyvenimas būtų kuo greičiau baigtas? Aišku, čia aš kalbu apie žmones, norinčius savyje susivokti.

Aiškiai pasakyta, ši problema gali atrodyti ir paprasta, ir neišsprendžiama. Veltui manoma, kad paprastiems klausimams atitinka paprasti atsakymai, ir iš to, kas akivaizdu, seka tai, kas taip pat akivaizdu. Sukeitus klausimo žodžius, pagal tai, ar žudomasi, ar ne, atrodo, iš anksto turėtų būti tik dvi filosofinės išvados: arba taip, arba ne. Tai būtų pernelyg puiku. Bet reikia atsižvelgti į tuos, kurie nuolat klausia, nedarydami išvadų. Norėčiau truputį paironizuoti — jie sudaro didžiąją žmonių dalį. Matau ir tokių, kurie atsako neigiamai, tačiau elgiasi taip, lyg galvotų priešingai. Taigi, jei naudočiau Ničės kriterijų, pasakytčiau, kad jie galvoja, priimdami už tą patį du skirtingus dalykus. Atsitinka taip pat, kad tie, kurie nusižudo, buvo tikri gyvenimo prasmingumu. Tokių prieštaravimų esama labai daug. Galima konstatuoti, kad jie ypač dažni ten, kur logika atrodo esanti taip lauktina. Tuo pačiu čia galima palyginti filosofines teorijas ir elgesį tų, kurie jas skelbia. Išminčių tarpe, pripažinusių gyvenimą esant beprasmiską, yra tik trys, kurie buvo logiškai nuoseklūs ir nuo teiginių perėjo prie veiksmų: tai Kirilovas, literatūrinis herojus, Peregrinas⁶, girdėtas iš padavimų⁷, ir Žiulis Lekje, kurio mirties priežastis tik spėjama. Juoko dėlei dažnai prisimenama, kad Šopenhaueris girdavęs savizudybę prie valgiais apkrauto stalo. Visgi tai nėra siužetas

⁶ Peregrinas Protejus — romėnų filosofas-kinikas (105—165 m.). Pasakojama, kad Olimpinų žaidynių metu jis pasiskelbė gyvas pulsias į laužą, tačiau manė, kad susirinkusieji neleis to padaryti. Minia neįsikisė, ir jis, norėdamas išlaikyti žodį, susidegino.

⁷ Girdėjau pasakojimą apie Peregrino varžovą, vieną pokario metų rašytoją, kuris, baigęs pirmąją savo knygą, nusižudė, kad paskatintų domėtis jo kūriniumi. Juo iš tiesų buvo susidomėta, bet nuspręsta, kad knyga netikusi (*Aut. pastaba*).

juokavimui. Nieko baisaus, jei į tragiškumą rimtai nežiūrėsi, tačiau tai atitinkamai apibūdina žmogų.

Esant minėtiems prieštaravimams ir neaiškumams, gal reikėtų galvoti, kad tarp pažiūros į gyvenimą ir veiksmų, kuriais baigiamas gyvenimas, nėra ryšio? Tačiau į dalykus žiūrėkime blaiviai ir neperdėdami. Žmogus tiek prisirišęs prie savo gyvenimo, kad jam yra kažkas stipresnio, negu visi pasaulio vargai. Kūnas gali ne blogiau spręsti, kaip protas; kūnas vengia sunaikinimo. Gyventi mes įprantame anksčiau, negu išmoks-tame mąstyti. Ilgą laiko tarpą mes kiekvieną dieną artėjame prie mirties; kūnas pastoviai lieka viršesnis. Taigi prieštaravimo esmė glūdi mano taip pavadintame vengime (esquive), nes jis kartu yra ir mažiau, ir daugiau, negu pasilinksminimas paskališkąja prasme. Visiškas vengimas (esquive mortelle), trečioji šio ese tema,— tai viltis. Vylimasis pomirtinio gyvenimo, kurį reikia „užsitarnauti“, arba gudravimai tų, kurie gyvena ne dėl pačio gyvenimo, bet dėl jį viršijančios ir kilninančios didelės idėjos, suteikia jam prasmę ir kartu jį išduoda.

Tokiu būdu viskas susimaišo. Ne veltui ligi šiol buvo žaidžiama žodžiais ir apsimesdinėjama, tvirtinant, kad gyvenimo beprasmiškumas neišvengiamai vedąs prie mirties, kad gyventi neverta. Iš tiesų šių dviejų dalykų atžvilgiu nėra jokio privalomo sprendimo. Tik reikėtų nepasiklysti ligi šiol buvusioje painiovoje tarp nenuoseklumo ir nuomonių skirtumo. Viską atstūmus, reikėtų tiesiai eiti prie pačios problemos. Žudomasi todėl, kad gyvenimas nevertas pastangų jį nugyventi,— tai, be abejo, tiesa, bet ji nevaisinga, nes banali. Ar egzistavimo paniekinimas ir paneigimas kyla iš jo beprasmiškumo? Ar jo absurdiškumas reikalauja kratytis jo viltimi arba savižudybe,— tai reikėtų išsiaiškinti, apsvarstyti ir pagrįsti pavyzdžiais, atmetant visa, kas nereikalinga. Ar absurdas įsakmiai reikalauja mirties,— šią problemą reikėtų išskirti iš kitų, nesivadovaujant vienu ar kitu mąstymo metodu ir vengiant žaismingo abejingumo. Vadinamasis „objektyvusis“ protas į visas problemas visada įveda niuansus, prieštaravimus, psichologiją; jų šiame darbe bus vengiama. Čia reikia neteisingos (jų požiūriu) minties, tai yra logiškos. Tai nėra lengva, nors būti logišku yra malonu. Tačiau būti tokiu ligi galo beveik neįmanoma. Žmonės, žūvantieji nuo savo rankos, nuosekliai eina ligi jausmų traukos galo. Mąstymai apie savižudybę duoda man progą kelti vieną mane dominantį klausimą: ar žmogus logiškai mąsto ligi pat mirties? Aš tegaliu tai sužinoti tik mąstymo būdu, kurio pradžią čia nurodau, vaduodamasis akivaizdumu, nepasiduodamas tvarką pažeidžiančioms aistroms. Tas mąstymas kyla kaip tik iš to, ką aš vadinu absurdo mąstymu. Daug kas bandė taip mąstyti, tik dar nežinau, ar taip mąstė iki galo.

Kai Karlas Jaspersas, suprasdamas, kad pasaulio negalima suvesti į darnią vienybę, sušunka: „Šis suskaidymas mane priveda prie paties

savęs, prie to, kad aš daugiau negaliu trauktis už paskutinio įsivaizduojamo objektyvaus taško, prie to, kur jau nei aš pats, nei kito egzistavimas nebėra objektas man“, jis be kitų dalykų parodo ir šias bevandenės dykumas⁸, kur baigiasi mintis. Iš kitur taip pat, bet iš šios dykynės ypač stengiamasi išsiveržti! Daugelis žmonių, net ir patys paprasčiausi, yra priėję ligi paskutinio posūkio, kur mintis susvyruoja. Jie atsižadėjo paties brangiausio — savo gyvybės. Kiti — minties kunigaikščiai — taip pat atsižadėjo, tik kitaip — tai buvo minties savižudybė, vykusi gryniausio maišto forma. Tačiau tikrosios pastangos yra laikytis priešingo dalyko, kiek tai įmanoma, ir iš arti stebėti įmanrų šių tolimų vietų išbujojimą. Atkaklumas ir aiškiaregybė yra lyg privilegijuotieji žiūrovai tame nežmoگیškame vaidinime, kur replikomis svaidosi absurdas, viltis ir mirtis. Tada protas galės analizuoti šio elementaraus ir subtilaus šokio figūras, o pasakui jas pailiuoti ir vėl pergyventi.

2. Absurdo sienos

Gilūs jausmai, kaip ir didieji kūriniai, visuomet reiškia daugiau, negu bylotų patys apie save. Pasibiaurėjimo ar aistros pastovumas sieloje persiformuoja į veiksmo ar mąstysenos įpročius ir pasireiškia tokiais dalykais, kurių net pati siela nežino. Juos lydi dideli jausmai, taip susikuria vidaus pasaulis: turtingas arba skurdus. Jausmai parodo ypatingą pasaulį, kuriame susikuria jiems palanki atmosfera. Yra pavydo, garbės troškimo, egoizmo ar didžiadvasiškumo pasaulis. Pasaulis — tai metafizika⁹ ir mąstysenos būdas. Ką galima pasakyti apie atskirus jausmus, tą tuo labiau galima pasakyti apie pergyvenimus, kurie taip pat neapibrėžti, neaiškūs ir taip pat „tikri“, tokie tolimi ir tokie „čia pat juntami“, kaip grožio arba absurdo pajautimas.

Absurdiškumo jausmas gali užklupti kiekvieną žmogų už kiekvieno gatvės kampo. Savo įkyriu nuogumu, šviesa be spinduliavimo šis jausmas yra neapčiuopiamas. Toks sunkumas vertas apmąstymo. Gal būt, iš tiesų mumyse gyvena iki galo nepažįstamas žmogus, o jame yra kažkas tokio nesupaprastinamo, kas lieka nepagauta. Tačiau galiu pasakyti, kad praktiškai aš pažįstu žmones ir galiu juos atpažinti iš elgesio, iš jų veiksmų visumos, iš pasekmių, kurios po jų lieka gyvenime. Tą pat galima pasakyti apie jausmus, kurie proto analizei nepavaldūs; aš galiu praktiškai juos apibrėžti, praktiškai juos įvertinti, protinga tvarka surinkdamas vi-

⁸ A. Kamiu kūrinėje dažnai sutinkamas žodis „dykuma“ (le désert) turi specifinę, maždaug tokią reikšmę: tuščio mąstymo sritis, filosofinių ieškojimų nevaisingumas, žmogaus protui neprieinami dalykai. . .

⁹ Žodį „metafizika“ A. Kamiu dažnai naudoja tokia prasme: sunkiai suprantamas dalykas, painūs išvedžiojimai. . .

sumon jų pasekmes, užčiuopdamas ir pažymėdamas visus jų aspektus, atvaizduodamas jų vidaus pasaulį. Neabejotina — nors ir šimtą kartų būsiu matęs aktorių, nuo to asmeniškai aš jo geriau nepažinsiu. Tačiau jei aš būsiu matęs daug jo sukurtų herojų, tai, matydamas šimtąjį kartą, aš galėsiu tvirtinti aktorių dar geriau pažįstą; ir, be abejo, čia bus tiesos. Šis akivaizdus paradoksas yra pasakėčia: ir ne bet kokia: su pamokymu. Pavyzdys rodo, kad vaidinime žmogus gali apibrėžti save taip pat tiksliai, kaip ir nuoširdžiais polėkais. Tam padeda ir žemas balso tonas, ir neprieinami vidiniai jausmai, iš dalies parodyti per nuo jų priklausančius veiksmus, ir pagal juos susikurianti mąstysena. Taigi jaučiama, kad aš apibrėžiu metodą. Taip pat, tur būt, jaučiama, kad tai yra ne pažinimo, o analizės metodas. Metodai pilni visokios metafizikos; nuo jų priklauso klaidingos išvados, kurios dėl nepakankamų žinių nepakankamai pagrįstos. Atsitinka, kad knygos paskutiniai puslapiai yra pirmuosiuose. Toks ryšys neišvengiamas. Apibrėžtas metodas šiuo atveju sukelia jausmą, kad bet koks tikras pažinimas yra neįmanomas. Gali būti išvardintos tik apraiškos ir gali būti jaučiama pati atmosfera.

Šį neapčiuopiamą absurdiškumo jausmą mes, tur būt, galėsime pastebėti skirtinguose, bet artimuose pasauliuose: protinės veiklos, gyvenimo būdo, meno srityse. Absurdiškumo atmosfera yra jau iš pat pradžių. Pabaigoje yra absurdo sukurtas pasaulis ir mąstysenos būdas, kuris pasaulį parodo tam tikroje jam būdingoje šviesoje. Taip susikuria savotiškas, negailestingas, tos mąstysenos požiūriu vienintelis pasaulis.

Visų didelių jausmų ir gilių minčių pradžia nežymi. Dideli kūriniai gimsta kur nors prie gatvės kampo arba restorano triukšme. Tas pat pasakytina apie absurdiškumą. Absurdo pasaulis, labiau už bet kurį kitą, savo kilme yra vargingo kilimo. Kai kuriose situacijose atsakymas „nieko“ į klausimą, ką galvoji, gali būti tik apsimetimas. Mylimos būtybės tai puikiai žino. Bet jei šis atsakymas yra nuoširdus, jei jis reiškia keistą dvasios būseną, kur tuštuma pasidaro gražbylinga, kur nutrūksta kasdienių gestų grandis, kur širdis veltui ieško grandies, kuri ją vėl sujungtų su kita,— tai jau yra pirmasis absurdiškumo ženklas.

Būna, kad išorinė regimybė suyra. Atsikėlimas, tramvajus, keturios darbo valandos įstaigoje arba gamykloje, valgymas, tramvajus, keturios darbo valandos, valgymas, miegas. Pirmadienį, antradienį, trečiadienį, ketvirtadienį, penktadienį, šeštadienį — vis tas pats ritmas, ir taip didžiąją gyvenimo dalį. Tik tai vieną dieną iškyla „kodėl“ ir nuobodulyje prasideda naujas dalykas: nustebimas. Tasai „prasideda“— labai svarbu. Mechaninio gyvenimo veiksmų rezultatas yra nuobodulys; bet jis kartu išjudina sąmonę. Jis ją pabudina ir skatina ieškojimams. Nesąmoningai susipina visa grandinė, ieškojimai yra galutinis pabudimas. Po jo pamažu

ateina ir rezultatai: savizudybė arba atsistatymas. Nuobodulys turi savyje kažką biaueraus. Bet kartu privalau pridurti, kad jis turi gerą vaidmenį, nes tik paskui per pabudusią sąmonę viskas įgauna vertę. Šiose pastabose nieko originalaus nėra, bet jos akivaizdžios. Pradžiai to užtenka, kad būtų bendrais bruožais suprastos absurdo šaknys. Visko pradžia užtenka nesudėtingų dalykų.

Panašiai mus neša laikas: diena iš dienos per gyvenimą, be ypatingo spindesio. Ateina momentas, kai pasikeičiama vaidmenimis: jį reikia nešti. Mes gyvename ateitimi: „rytoj“, „vėliau“, „kai tu sukursi padėtį“, „ilgainiui suprasi“. Puikus nenuoseklumas, nes kada nors ten reikia mirti. Vis tik ateina diena, ir žmogus pasako: jau trisdešimt metų. Taip teigiama jaunystė. Tačiau kartu jis santykiauja su laiku, randa savo vietą, supranta, kad yra tam tikros nueitinos kreivės taške. Jis priklauso nuo laiko ir, apėmus siaubui, jis pamato, kad laikas yra didžiausias jo priešas. Jis norėtų, kad rytoj, tik rytoj jam tektų visko atsakyti. Šis kūno maištas ir yra absurdas¹⁰.

Zemesnio laipsnio keistumas: galima konstatuoti, kad pasaulis žmogui yra savotiškai „tankus“, neįsiskverbiamas; galima nujausti, kiek akmuo žmogui svetimas, mūsų protu nesuprantamas, ir kaip gamta, gamtos reginiai gali mus neigti. Kiekviename peizaže yra kažko labai priešiško žmogui. Kalvos, dangaus švelnumas, medžių vaizdas šią pat minutę gali prarasti iliuzorinę prasmę, kurią jiems mes suteikiame, ir pasidaryti tiek tolimi, kaip ir prarastasis rojus. Primityvus pasaulio priešiškumas per praėjusius tūkstantmečius sugrįžta į mus. Ir dabar mes jo nė kiek daugiau nesuprantame, nes šimtmečiais jame matėme tik tas reikšmes ir vaizdinius, kuriuos patys iš anksto suteikėme. Gudrauti šiuo dirbtinumu toliau mums pritrūksta jėgų. Pasaulis mums išslysta, nes jis tampa pačiu savimi. Už tų dekoracijų slepiasi kas kita. Jos atitolsta nuo mūsų. Galima būtų palyginti: yra dienų, kai pasidaro kažkoks svetimas veidas žmonos, kurią mėnesių mėnesius ir metų metus esi mylėjęs; mes gal net norėsime to, kas mus padaro vienišais. Tam irgi laikas ateis. Svarbu tai, kad šitas „tankumas“, šis pasaulio „svetimumas“ ir yra absurdas.

Žmonės taip pat gali sukelti panašų jausmą. Veiksmų mechaniškas aspektas, beprasmė pantomima aiškumo valandomis, regis, viską daro beprasmiška. Už stiklinės pertvaros žmogus kalba telefonu; jo negalima girdėti, tik matoma bereikšmė mimika; kyla klausimas, kodėl jis gyvena? Šis nerimas žmogaus nežmoniškumo akivaizdoje, tas baisus kritimo susidvejinimas, tas „šleikštulys“, tariant mūsų dienų rašytojo žodžiais, taip pat yra absurdas. Panašiai tam tikromis akimirkomis mes sutinkame

¹⁰ Bet ne tiesiogine prasme. Tai ne apibrezimas, tik išskaičiavimas jausmų, kurie savyje gali turėti absurdo. Baigus skaičiavimą, absurdo sąvoka lieka neišsemta (*Aut. pastaba*).

svetimąjį, į save lyg į brolių žiūrėdami veidrodyje ar fotografijoje. Šis nerimas — taip pat absurdas.

Pagaliau aš prieinu prie mirties ir tų jausmų, kurie mumyse kyla jos akivaizdoje. Apie tai jau kalbėta, ir būtų padoru vengti patetiško. Nieko nuostabaus, kad žmonės gyvena, lyg apie ją nieko nežinotų. Iš tiesų, jos nepatiriama. Tiesiogine prasme patirta yra tai, kas pergyventa ir lieka sąmonėje. Čia būtų galima kalbėti apie mūsų patirtį, kitiems mirus. Tai tik pakaitalas, tik proto regėjimas, ir todėl nesame pilnai ja įsitikinę. Melancholiškasis sąlyginumas negali būti įtikinantis. Iš tiesų siaubo jausmas kyla iš matematiškosios įvykio pusės. Jei laikas mus baugina, tai todėl, kad jis apreiškia save, sprendimas ateina vėliau. Gražios kalbos apie sielą, bent jau laikinai, bus pakeistos priešingomis. Inertiškame kūne, kur veidas nerodo gyvybės, siela yra išnykusi. Šis paprastas ir apibrėžtas gyvenimo faktas sudaro absurdo jausmo turinį. Mirties šviesoje ši dalis parodo gyvenimo bergždumą. Jokia moralė ir jokios veiksmo pastangos a priori nėra pateisinamos mūsų gyvenimą tvarkančios krivinos būtinybės akivaizdoje.

Apie tai buvo keliskart kalbėta. Aš apsiribuju tuo, kad paskubomis surūšiuoju ir nurodau visiems žinomus dalykus. Jie sutinkami per visą literatūros istoriją ir visuose filosofiniuose mokymuose. Kasdieniniuose pašnekiesiuose jų pilna. Ir nereikia jų iš naujo atradinėti. Tik reikia prisiminti šias tiesas, kad galėtume tęsti pradėtą kalbą. Mane domina — dar sykį kartoju — ne absurdo atradimas, o jo pasekmės. Jei esi įsitikinęs tais dalykais, tai ką reikės nuspręsti? Ar reikės mirti laisva valia, o gal, nežiūrint nieko, turėti viltį? Pradžioje būtina paskubomis žvilgtelti į šias problemas iš proto taško.

Pirmasis proto veiksmas — skirti, kas tikra ir kas klaidinga. Vis tik, kai mintis analizuoja pati save, pirmiausia, ką ji pastebi savyje — tai prieštaravimą. Čia nereikia pastangų įrodinėjimui. Per ištisus šimtmečius už Aristotelį niekas apie tai aiškiau ir dailingiau nėra kalbėjęs. Jis sakė: „Mūsų mąstymo išvada dažnai juokinga, nes mąstymas pats save paneigia. Teigdami, kad viskas yra teisinga, mes teigiame kartu ir tokio dalyko teisingumą, kuris yra priešingas mūsų tezei ir tuo pačiu ją griauja (nes priešingas teigimas neleidžia, kad pirmasis būtų tikras). Jei sakytume, kad viskas yra neteisinga, tai ir šis teigimas būtų taip pat neteisingas. Jei tvirtintume, kad mūsų teigimui priešingas teigimas yra neteisingas, arba, kad tik mūsų teigimas nėra neteisingas, būtume priversti pripažinti, kad yra begalinis skaičius teisingų ir neteisingų sprendimų, nes tas, kuris paskelbia teisingą sprendimą, kartu teigia, kad tas sprendimas yra teisingas, ir taip be galo“.

Sis ydingas ratas yra pirmasis serijoje, kai protas įsigilina į save ir pasimeta svaiginančiame sukimesi. Pats šių paradoksų paprastumas daro juos nesuprantamus. Kokie bebūtų žodžių žaidimai ir logikos akrobatika, suprasti pirniausia vis tik reiškia vienyti. Netgi pačiuose sudėtingiausiuose mąstymo veiksmuose didžiausias proto noras sutampa su nesąmoningu žmogaus jausmu prieš paties žmogaus pasaulį: norima viską pajungti sau, pažinti, trokštama aiškumo. Žmogui suprasti pasaulį — vadinasi, jį suvesti į žmogišką mastelį, jį pažymėti savu antspaudu. Katino pasaulis nebus skruzdėlyno pasaulis. Sena tiesa „Bet kokia mintis yra antropomorfiška“ kitos prasmės neturi. Taip ir su protu, trokštančiu suprasti realybę: jis bus patenkintas tik tada, kai tą realybę suves į savo minties rėmus. Žmogui pakaktų, jei įsitikintų, kad panašiai į jį pasaulis gali mylėti ir kęsti. Jei minčiai pavyktų besikeičiančiuose reiškinių atspindžiuose atrasti pastovius santykius, kurie būtų paprastai išreikšti, ir tuo pačiu jei minčiai pavyktų pačiai save paprastai išreikšti — vienu principu, tada galima būtų kalbėti apie tokią proto laimę, kad prieš ją nublanktų palaimintųjų pasaulio mitas. Vieningumo ilgesys, absoliuto troškimas — rodo žmogiškosios dramos pagrindinę kryptį. Tačiau šitas ilgesys dar nereiškia, kad jis turėtų būti kuo skubiau numalšintas. Jeigu pavyktų nugalėti tą prarają, kuri norus padarytų turimu lobiu, mums tektų su Parmenidu teigti Vieno¹¹ (koks jis bebūtų) realumą, tektų pakliūti į juokingą proto prieštaravimą, kai protas teigia visišką vienumą ir savo teigimu įrodo jo paties skirtingumą nuo to, apie ką kalba, ir nevienodumą to, ką teigia ir kas yra pats. Sis antras ratas užtemdo visas mūsų viltis.

Tai akivaizdūs dalykai. Aš dar sykį pakartosiu, kad jie patys nėra įdomūs, įdomios yra iš jų sekančios išvados. Aš žinau dar vieną akivaizdų dalyką: žmogus yra mirtingas. Vis tik galima išskaičiuoti protus, kurie iš to padarė kraštutines išvadas. Šio ese rėmuose nuolatinį neatitikimą tarp to, ką mes įsivaizduojame žiną, ir to, ką mes iš tiesų žinome, reikėtų laikyti nenutrūkstama referencija, taip pat referencija tarp praktinio susitarimo ir slepiamo nežinojimo, dėl ko mes gyvename pilni tokių idėjų, nuo kurių turėtų būti apverstas aukštyn kojomis visas mūsų gyvenimas, jei tik tas idėjas iš tiesų išbandytume. Proto painiuose prieštaravimuose ryškiau pamatysime nesutarimą, kuris skiria mus nuo mūsų susikurtojo pasaulio. Kai tik protas nutilsta savo nejudančiame vilčių pasaulyje, viskas atsispindi ir susigrupuoja ilgesio¹² vienybėje. Tačiau nuo

¹¹ Parmenidas — graikų filosofas iš Pietų Italijos (540–480 m. p. m. e.). Parmenido mokymo centras — sąvoka apie nekintamą, amžiną, nesikeičiančią viso esamo substanciją. Regimieji pasikeitimai — tik subjektyvūs, atsiradę dėl jausminio suvokimo klaidų.

¹² A. Kamiu žodį „ilgesys“ (nostalgie) vartoja tokia prasme: siekimas kuo daugiau pažinti, noras tiksliai pažintus dalykus sugrupuoti, aiškaus tikslumo troškimas...

pirmo judesio šis pasaulis sprogs ir sugriūva: sąmonei „pasipērša“ daugybė raibuliuojančių skeveldrų. Beviltiška iš jų kada nors atstatyti mums suprantamą lygų paviršių, kuris patenkintų mūsų norą. Ištiesi ieškojimų amžiai, didžiulis mąstytojų pasišventimas mums rodo, kad tik tai mes galime pasakyti apie savo žinojimą. Tikrieji racionalistai manė būsią išimtis, tačiau šiandien tikro žinojimo nebesiviliama. Jei reikėtų parašyti vienintelę reikšmingą žmonijos minties istoriją, tektų rašyti apie nuolat pasikartojančias nusivylimo bangas ir minties bejėgiškumą.

Apie ką mes galėtume be abejonės pasakyti: „Tai gerai žinau!“? Manyje širdis; ją galiu patikrinti, todėl sprendžiu, kad ji yra. Aš fiziškai pajuntu pasaulį ir taip pat sprendžiu, kad jis egzistuoja. Čia baigiasi mano žinios, visa kita yra susikurta. Jei aš bandyčiau suprasti tą save, kuriuo norėčiau būti tikras, jei bandyčiau jį apibrėžti ir reziumuoti, tai būtų tas pat, kaip noras sučiuopti tekantį tarp pirštų vandenį. Aš galėčiau nupiešti vieną po kitos visas savo veido išraiškas, visus įgimus bruožus, galėčiau nusakyti išsilavinimą, kilnę, būdo karštumą arba romumą, vidinį kilmingumą arba niekšišumą. Tačiau veido išraiškų negalima sudėti aritmetiškai. Mano paties širdis visada paliks man neapibrėžiama. Tarp tikrumo mano paties egzistavimu ir turinio, kurį bandau suteikti šiam užtikrintumui, yra neužpildoma praraja. Aš visuomet būsiu svetimas pats sau. Psichologijoje, kaip ir logikoje, yra daug tiesų, bet nė vienos tikros tiesos. Sokrato mokymas „pažink pats save“ turi tiek pat reikšmės kaip mūsų nuodėmklausių pamokymai „būk dorybingas“. Jie parodo ilgesį ir kartu nežinojimą. Jie — tik bevaisiai žaidimai dideliais dalykais. Tie pamokymai gali būti teisėti, tik būdami apytiksliai.

Arba medžiai: žinau jų gruoblėtą žievę, sulą ir jaučiu jos skonį. Žolės kvapas, žvaigždės, naktis, tie vakarai, kai nurimsta širdis,— kaip man neigti šį pasaulį, kurio galingumą ir jėgas jaučiu?! Tačiau žinios apie žemę man neduos nieko, kas įtikintų mane, jog šis pasaulis yra mano. Jūs man papasakosite apie jį ir išmokysite klasifikuoti. Išvardinsite jo dėsnius, o aš, trokšdamas žinių, sutiksiu, kad jie yra teisingi. Jūs išnarstysite visą jo mechanizmą, ir mano viltis augs. Pagaliau mane išmokysite, kad margasis ir žavusis pasaulis susideda iš atomų, o pats atomas iš elektronų. Visa tai — gerai, ir aš laikiu, kad jūs tęstumėte. Jūs man pasakojate apie nematomą, panašią į planetų pasaulį sistemą, kurioje elektronai sukasi apie branduolį. Jūs man pasakojate apie šį pasaulį vaizdais. Tada aš suprantu, kad jūs pasinėrėte į poeziją: aš niekada nepažinsiu. Ar man ne laikas pasipiktinti? Jūs jau pakeitėte teoriją. Taigi mokslas, turėjęs mane visko pamokyti, ilgainiui tampa hipoteze, aiškumas perauga į metaforą, šis netikrumas pavirsta meno kūrinium. Kam man šios pastangos? Malonios kalvų linijos, glamonėjantis neramią širdį vakaras apie

pasaulį pasako man daug daugiau. Taip sugrįžtu prie pradžios. Suprantu, kad mokslo dėka galiu suprasti reiškinius ir juos išvardinti, tačiau taip aš negaliu apglėbti pasaulio; net jei būčiau visą pasaulio reljefą ranka pajutęs, ir tai dar daug ko apie jį negalėčiau žinoti. Jūs man siūlote rinktis tarp tikro aprašymo, kuris man nieko nesako, ir hipotezių, kurios lyg ir turėtų mane pamokyti, bet kurios pačios nėra tikros. Svetimas patsai sau ir šiam pasauliui, savo apsigynimui teturintis tik mintį, kuri save neigia, teigdama — ar aš galiu atrasti ramybę gyvenime, atsisakydamas žinių ir džiaugsmų, kai pažinimo troškimas atsimuša į nesugriaunamas sienas? Norėti — reiškia kurti paradoksus. Viskas taip susiklosto, kad atsiranda užnuodyta ramybė, tokia, kokią pagimdo nerūpestingumas, širdies apsnūdimas arba pragaištingas savęs atsižadėjimas.

Protas tokiu būdu man irgi savitai parodo, kad šis pasaulis absurdiškas. Protingumo priešingybė — aklas protas — veltui teigia, kad viskas yra aišku. Aš laukčiau įrodymų ir norėčiau, kad tai būtų tiesa. Nežiūrint ištisų šimtmečių su pretenzijomis į tiesos atradimą, nežiūrint tiek daug iškalbingų ir mokančių įtikinėti žmonių, aš žinau, kad tai yra netiesa. Bent jau šiuo atžvilgiu konstatuoju, kad nėra laimės, jei negaliu žinoti. Praktiška ar moralinė visa norinti apglėbti išmintis (raison), determinizmas, viską paaiškinančios kategorijos leidžia skaniai pasijuokti garbingam žmogui. Čia nėra nieko bendra su protu (esprit). Neigiama gili tiesa, o toji tiesa — pripažinimas, kad esi supančiotas. Neišaiškinamame ir su sienomis pasaulyje žmogaus dalia nuo tada įgauna prasmę. Neprotingųjų padermė pasikelia ir siekia savo tikslo. Grįžus aiškiaregybei, išryškėja ir tampa apibrėžtas absurdo jausmas. Aš sakiau, kad pasaulis yra absurdiškas ir tai padariau pernelyg anksti. Pasaulis pats savyje nėra protingas, tai viskas, ką apie jį galima pasakyti. Tačiau absurdas yra susidūrimas tarp to, kas iracionalu, ir to begalinio šviesos troškimo, kurio šauksmas girdėti pačioje žmogaus sielos gilumoje. Absurdas vienodai priklauso nuo žmogaus ir nuo pasaulio. Šiuo metu absurdas yra vienintelis jų tarpusavio ryšys. Jis juos vieną su kitu supančioja panašiai, kaip neapykanta gali vieną prie kito prikaustyti gyvas būtybes. Tai yra visa, ką aš galiu aiškiai skirti šiame be matų pasaulyje, kuriame slenka mano gyvenimas. Sustokime čia. Jei aš sutinku, kad yra tikras absurdiškumas, kuris tvarko mano santykius su gyvenimu, jei mano akistatoje su pasauliu mane apima absurdo jausmas, atsiradęs aiškiaregystės dėka, kilusia iš troškimo viską žinoti, aš privalau viską aukoti vardan šių tikrų dalykų ir privalau į juos žiūrėti tiesiai, kad galėčiau juos nuolat matyti. Ypač privalau, į juos atsižvelgdamas, tvarkyti savo elgesį ir neišleisti jų iš akių su visomis pasekmėmis. Čia kalbu apie garbingumą. Tačiau prieš tai noriu žinoti, ar mintis gali gyvuoti šiose dykumose.

Jau žinau, kad mintis yra bent palietusi tą dykumą. Ten ji atrado maisto. Būdama ten, ji suprato, kad iki šiol užsiiminėjusi tik vaiduokliais. Atsirado keletas temų, ypač aktualių žmogaus mąstymui.

Nuo to momento, kai pažįstama absurdiškumas, jis pasidaro labiausiai kankinančiu jausmu. Visas klausimas tampa toks: sužinoti, ar galima gyventi su kančia, ar galima priimti jos įsakmų dėsnį — gyventi sopančia širdim ir kartu jausti egzaltaciją? Bet prieš tai bus kitas klausimas, jis — svarbiausias šiame ese. Prie ano bus sugrįžta vėliau. Sustokime ties problemomis ir širdies polėkiais, atsiradusiais dykumoje. Juos pakaks išvardinti. Siandien jie visų žinomi. Visad yra žmonijų, ginančių iracionalumo teises. Ši tradicija, kurią galima būtų pavadinti pažemintų minties tradicija, visad buvo gyva. Racionalizmas buvo tiek kartų kritikuotas, jog tai kartoti nebūtina. Mūsų laikais atgyja tos paradoksalios sistemos, kurios įsigudrina paklupdyti protą, lyg iš tiesų jis visuomet būtų buvęs priekyje. Tai rodo ne tiek proto veiksmingumą, kiek vilčių gyvybingumą. Istoriniu atžvilgiu pastovus tų dviejų požiūrių buvimas iliustruoja svarbiausią aistrą žmogaus, kuris yra kankinamas noro pasiekti vieningumą ir troškimo suprasti jį supančias sienas.

Mūsų laikais, kaip niekad anksčiau, atakos prieš protą ypač stiprios. Nuo Zaratustros¹³ didžiojo sušukimo: „Atsitiktinumas — seniausias pasaulyje kilmingasis; aš jį pritaikau visiems daiktams, kai kalbu, jog virš jų nėra jokios amžinos valios“, — nuo Kirkegoro (Kierkegaard) kalbų apie mirtiną ligą: „Šis skausmas baigiasi mirtimi, ir po jos daugiau nieko nėra“, viena po kitos atsirado reikšmingos ir kankinančios absurdiškos minties problemos. Arba bent — šis niuansas yra gana svarbus — jos aktualios iracionaliai ir religinei minčiai. Nuo Jasperso ligi Heidegerio, nuo Kirkegoro ligi Šestovo¹⁴, nuo fenomenologų ligi Šelerio¹⁵, visa išminčių giminė, artimi vieni kitiems ilgesio jausmu, nors priešiški metodais ir tikslais, įnirtingai tiek logikos, tiek moralės srityje stengiasi užtvirti karališkąjį kelią protui ir rasti tiesius tiesos kelius. Čia turiu galvoje žinomas praeityje teorijas. Kokie bebūtų jų užsibrėžimai, visų jų pradžia yra šiame nenusakomame pasaulyje, kur viešpatuoja prieštaravimas, antinomija, baimė ir bejėgiškumas. Joms bendra tai, kad visos kelia tas pačias problemas. Būtina pridurti, joms svarbu, kokias išvadas galima padaryti iš to, kas naujai atrasta. Tai tiek reikšminga, kad vėliau teks jas paanalizuoti atskirai, o šiuo metu bus kalbama apie paskutiniuosius atradimus ir su jomis susijusį pradinį patyrimą. Pakalbėtina apie tai, kaip

¹³ Zaratustra — VI amžiaus (p. m. e.) išminčius, gyvenęs Persijoje. Jis — kūrėjas vienos iš religijų, kuri skelbė esant amžiną gėrio ir blogio kovą, o ši, savo ruožtu, yra visokio keitimosi priežastis.

¹⁴ Levas Šestovas (1866—1938) — rusų filosofas egzistencialistas. Mirė emigracijoje.

¹⁵ Maksas Šeleris (Scheler, 1874—1928) — vokiečių filosofas, fenomenologinės mokyklos atstovas.

jos savitarpyje susiderina. Būtų pernelyg didelė savikliova analizuoti visas šias filosofijas, yra įmanoma ir visais atvejais pakanka nurodyti joms visoms bendrą atmosferą¹⁶.

<...>.

Argi neįjuntamas šių nuomonių giminingumas? Negalima nematyti, kad jos visos susigrupavusios taip privilegijuotai, kad jokiems lūkesčiams nebelieka vietos. Aš noriu, kad man būtų išaiškinta viskas arba niekas,— ir protas bejėgis prieš šį širdies šauksmą. Pabudintas šio reikalavimo, protas ieško, bet randa tik prieštaravimus ir nenuoseklumą. Tas, ko nesuprantu, neturi pagrindo. Pasaulis pilnas iracionalumo. Aš nesuprantu vieningos pasaulio reikšmės, todėl jis pats yra vienas ištisas iracionalumas. Jei bent vieną kartą galėčiau pasakyti „šitai yra aišku“, viskas būtų gerai. Bet žmonės lenktyniaudami šaukia, kad nieko nėra aiškaus, kad viskas yra chaosas, kad žmogui lieka tik tiek, kas akivaizdu ir kas tiksliai žinoma, kokios sienos jį supa.

Patirčių visuma susiderina ir susimaišo. Prie ribos priėjęs protas privalo spręsti ir pasirinkti išvadas. Čia yra savižudybės ir atsakymo vieta. Tačiau aš noriu pakeisti ieškojimų tvarką ir nuo mąstymo pereiti prie kasdieninių veiksmų. Tai, kas čia patirta, yra atsiradę iš dykumos, kurios negalima palikti. Reikėtų nebent sužinoti, ligi kur nueina patirtis. Kai žmogus tai bando, atsiduria prieš iracionalumą. Jis savyje jaučia norįs laimės ir protingumo. Absurdas gimsta iš susidūrimo tarp žmogaus šauksmo ir neturinčios proto apraiškų pasaulio tylos. To kaip tik nereikėtų užmiršti. Už to reikėtų užsikabinti, nes iš čia atsiranda tolimesnės išvados apie gyvenimą. Iracionalumas, žmogaus troškimas žinoti ir iš jų atsiradęs absurdas— štai trys personažai dramos, kur visai išnyksta žmogaus gyvenime įmanomas loginis nuoseklumas.

<...>.

¹⁶ Toliau A. Kamiu skiria keletą puslapių Heidegerio, Jasperso, Šestovo, Kirkegoro, Huserlio ir fenomenologų filosofinių minčių analizei: galima būtų pasakyti, jog Kamiu tiesiog savaip juos komentuoja. Antai jis nurodo, kad, pasak Heidegerio, vienintelė realybė yra visų gyvų padarų „rūpestis“ (souci) savimi; žmogaus įsisąmonintas „rūpestis“ tampa baime (angoisse); mąstantis žmogus randa savo egzistenciją šioje atmosferoje; Heidegerio išvada tokia: „pasaulis nieko negali pasiūlyti įsibaiminusiui žmogui“,— jo rūpestis pralenkia visas mąstymo kategorijas; sąmonė nuo absurdo neatskiriama. Anot Kamiu, Jaspersas yra visų nusiavęs visa ontologija— protas negalįs peržengti apraiškų barjero; Jaspersas žino, kad proto ieškojimai baigiasi nesėkme, pažinimas neįmanomas, o nebūtis yra vienintelė realybė. Monotoniskasis Šestovas įrodinėja, kad pats universaliausias racionalizmas visad pasiekia iracionalumą, kad pagaliau žmogus sukyla prieš tai, ko negali pakeisti. Labiausiai iš visų nusiraišumo vertas yra Kirkegoras, jis ne tik atranda absurdą, jis jį mato; šis filosofas kalba, kad nėra jokios absoliučios tiesos, o jo mąstymų išeities taškas yra patirties chaosas, pirminis patirčių padrikumas. Huserlis ir fenomenologai atstato visą pasaulį, jo įvairovę ir neigia transcendentinę proto galią. Jų požiūriu kiekvienas dalykas esąs lygiavertis kitam, kiekvienas reiškinys yra savotiškai „privilegijuotas“, savotiškai reikšmingas. Huserliškieji proto išvedžiojimai, anot A. Kamiu, neigia klasikinį racionalų metodą, atima viltį, atveria kelią intuicijai ir širdžiai atrasti begalinę daugybę fenomenų. Šis metodas rodo būdą pažinti, bet ne pažinimo galimumą.

4. Absurdo laisvė¹⁷

<...>.

Dabar galiu vėl kalbėti apie savižudybės sąvoką. Jau buvo pasakyta, kokius sprendimus galima padaryti. Nuo dabar problema atrodys priešingai. Anksčiau buvo kalbama, ar būtina gyvenimui turėti prasmę, kad būtų gyvenama? Dabar,— priešingai — pasirodo, kad tuo geriau bus pragyventi, jei jis neturės prasmės. Pergyventi patirtį, likimą — reiškia jį visiškai priimti. Žinodamas apie absurdišką lemtį, jos pilnai neišgyvensi, jei visomis išgalėmis nesistengsi prieš akis turėti šį sąmonės dėka išaiškintą absurdą. Nuneigti vieną iš priešingų jam narių — reiškia jo vengti. Atmesti sąmoningą maištą — reiškia apeiti problemą. Taip individo patirtyje atsiranda nuolatinio sukilimo problema. Gyventi reiškia priversti absurdą gyvuoti. Kad jis išliktų, reikia nuo jo nenuleisti akių. Priešingai atsitikimui su Euridike¹⁸, absurdas išnyks, jei jis bus išleistas iš akių. Vienintelė filosofiskai nuosekli pozicija būtų maišto priėmimas. Jis yra nuolatinė sąmonės akistata tarp žmogaus ir jo tamsumo. Maištas yra neįmanomo aiškumo reikalavimas. Jis minimažį pasaulį sugražina į kiekvieną būties akimirką. Panašiai kaip pavojus suteikia žmogui puikią progą ją pajusti, taip lygiai metafizinis maištas visą patirtį padaro sąmoningą. Maištas yra nuolatinis žmogaus buvimas su pačiu savimi. Jis nėra troškimas, nes jis — be vilties. Maištas yra tik slegiančio likimo tikrumas, bet be rezignacijos, kuri turėtų jį sekti.

Dabar matyti, kaip toli nuo savižudybės nuveda absurdo patirtis. Galiama patikėti, kad savižudybė seka po maišto. Bet ne, nes ji nėra logiška jo išvada. Savižudybė yra absurdo priešingybė tuo pagrindu, kad seka kaip prielaida. Savižudybė, lyg ir kritimas, yra kraštutinis sutikimas. Tuo viskas baigiasi, žmogus grįžta prie savo tikrosios istorijos. Jis atpažįsta vienintelę ir baisią savo ateitį ir ten veržiasi. Savižudybė labai savaip atpalaiduoja nuo absurdo, nes priveda prie mirties. Bet aš žinau, kad absurdas negali pasikeisti. Jis nesutampa su savižudybe jau vien dėl to, kad yra tuo pat metu ir sąmonė, ir mirties vengimas. Nuteistojo myriop min-

¹⁷ Šis, paskutinis pirmo skyriaus poskyris seka po „filosofinės savižudybės“, kuriame A. Kamiū rašo: „Čia aš sau leidžiu egzistencialistų mąstyseną pavadinti filosofine savižudybe. Tačiau tatai nėra nuosprendis, o tik patogus būdas nusakyti, koku būdu mintis nu-neigia save ir kaip siekia pati save išpainioti iš neigimo. Egzistencialistams neigimas yra jų dievas. Tiksliau, šis dievas, išsilaiko, tik neigiant žmogiškąjį protą“.

„Absurdo laisveje“ rašytojas svarsto klausimus apie maištą, laisvę ir aistrą gyventi. Tai lyg trys pasekmės, kylančios iš fakto, kad žmogaus santykis su pasauliu yra absurdiškas. Čia pateikiamos ištraukos apie maištą ir laisvę.

¹⁸ Pagal graikų mitologiją, Euridikė buvo Orfejaus žmona. Ji mirė, gyvates įkąsta vestuvių naktį. Garsusis antikos muzikantas nusileido į pomirtinę karalystę ir dainų švelnumu sužavėjo jos dievybes, kurios sutiko Euridikę atiduoti Orfejui su sąlyga, kad šis neatsisuks į ją tol, kol neišeis iš tamsos karalystės ribų. Orfejus neiškentė ir visam laikui prarado Euridikę.

tyse, lyg kraštutinis taškas, absurdas yra tas šiaudelis, už kurio dar griebiamasi, nežiūrint, kad visai čia pat jau yra baisi žūtis. Savižudžio priešingybė yra pasmerktasis mirti.

Sis maištas duoda vertę gyvenimui. Apimdamas visą žmogaus egzistenciją, maištas jai gražina didingumą. Žmogui be akiraiščių pats gražiausias reginys yra proto kova su jį viršijančiu realumu. Žmogaus išdidumo vaizdas yra nepalyginamas. Jam negresia joks nuvertinimas. Sis griežtumas, kurį protas pats sau padiktuoja, ši visaapimanti valia, šis drąsus žvilgsnis turi kažką galinga ir nepaprasta. Nuskurdinti realybę, kurios priešiškus žmogui daro jį didingą, reikštų kartu nuskurdinti ir patį žmogų. Tada aš suprantu, kad viską man išaiškinančios doktrinos kartu susilpnina mane. Jos nuima nuo mano pečių dalį krūvio, o reikėtų, kad aš jį neščiau pats vienas. Šitaip susiklosčius reikalams, aš negaliu sakyti, kad metafizinis skeptiškumas būtų atsižadėjimo moralės sąjungininkas.

Sąmonė ir maištas, jie — nesusitaikymas, o nesusitaikymas (refus) yra atsižadėjimo (renoncement) priešingybė. Visa, kas yra nesupaprastinama ir aistringa žmogaus širdyje, skatinančiai veikia sąmonę ir maištą, priešingai, negu gyvenimas. Taigi reikia mirti nesusitaikius, o ne savo noru. Savižudybė yra neįžvalgumas. Absurdo žmogus privalo viską patirti ir pats išsisemti. Absurdas yra jo aukščiausio įsitempimo laipsnis, to įsitempimo, kuris pastoviai išsilaiko atskiro žmogaus pastangų dėka todėl, kad žmogus žino, jog sąmonės ir maišto dėka jis nuolatos įrodo vienintelę tiesą — savo iššūkį (defi). Tai pirmoji pasekmė.

Jei išsilaikyčiau toje pat padėtyje, kuri leidžia matyti tiktai iš atskleistos sąvokos išplaukiančias pasekmes (ir vien tik jas), tai atsidurčiau prieš antrą paradoksalų dalyką. Jei lieku ištikimas metodui, man nėra kas daryti su metafizinės laisvės problema. Man nesvarbu, ar žmogus yra laisvas. Aš galiu patirti tik savo laisvę. Apie ją galiu turėti tik keletą aiškių pradinių sprendimų, bet ne visuotinį supratimą. Problema „laisvė savyje“ neturi prasmės. Ši problema yra tam tikru būdu susijusi su dievo klausimu. Žinoti, ar žmogus yra laisvas, reiškia žinoti, ar jis turi valdovą. Ypatingas šios problemos absurdiškumas priklauso nuo to, kad pati sąvoka, nuo kurios priklauso problema, iš karto iš jos atima prasmę. Dievo atžvilgiu laisvė nesvarbu, svarbu tik blogis. Yra žinoma alternatyva: arba mes nelaisvi, o visagalintis dievas atsakingas už blogį, arba mes esame laisvi ir atsakingi, o dievas nėra visagalintis. Mokyklų gudravimai niekuo nesumažino ir niekuo nepadidino šio paradokso aštrumo.

Štai kodėl neleidžiu sau girti arba net paprasčiausiai apibrėžti sąvokos, kuri man neapčiuopiama ir praranda savo prasmę nuo to momento, kai peržengia mano individualios patirties ribas. Negaliu suprasti, kokias galėtų būti laisvė, aukštesnės būtybės man duota. Aš neturiu hierarchijos

jutimo. Aš galiu turėti laisvės sąvoką tik kaip kalinys ar dabartinis pilietis valstybės viduje. Vienintelė man suprantama yra mąstymo ir veiklos laisvė. Jei absurdas man panaikina laimę turėti amžiną laisvę, jis man gražina ir verčia džiaugtis veiksmo laisve. Ateities ir vilties neturėjimas reiškia neišnaudotų žmogaus atsargų padidėjimą.

Prieš susidurdamas su absurdu, eilinis žmogus gyvena, turėdamas tikslų, ateities ir atsisteisimo rūpesčių (kieno atžvilgiu ir kam — nesvarbu). Jis įvertina savo sėkmę, jis tiki tuo, kas bus vėliau, pasikliauja atsistatydinimu arba savo vaikų darbu. Jis viliasi, kad jo gyvenime kas nors dar pasikeis. Iš tiesų jis elgiasi taip, lyg būtų laisvas, net jeigu visi dalykai aiškiai prieštarauja šiai laisvei. Po absurdo viskas yra išjudinta. Šitas teiginys — „aš esu“, mano toks veikimo būdas, lyg viskas turėtų prasmę (net jei, esant kokiai situacijai, aš ir sakyčiau, kad niekas jos neturi), — viskas yra pašėlusiai nuneigiama galimos mirties absurdiškumo. Mąstymas apie rytdieną, tikslo užsibrėžimas, pirmenybės turėjimas — visa tai sukuria tikėjimą laisve, net jeigu kartais ir teigiama, kad laisvė neįtampa. Tačiau iš tiesų tada — aš tai puikiai žinau — nėra tos aukštosios laisvės, tos vienintelės buvimo laisvės (liberté d'être), kuri viena gali būti tiesa. Tai yra tik mirties realybė. Jai atėjus, visi žaidimai nutrūksta. Aš nesu laisvas save įamžinti, esu vien vergas, be amžino sukilimo vilties, be teisės žiūrėti su panieka. Kas be sukilimo ir paniekos gali būti vergu? Ar gali būti visiškai pilna laisvė, jei nėra amžinumo garantijos?

Šiuo momentu absurdo žmogus supranta, kad iki šiol su laisvės postulatu jis buvo surištas išgyventa iliuzija. Tam tikra prasme dėl to žmogus buvo sukaustytas. Vienaip ar kitaip įsivaizduodamas savo gyvenimo tikslą, jis prisitaikydavo prie norimo pasiekti tikslo reikalavimų ir tapdavo savo laisvės vergu. Taigi, man lieka veikti tik kaip tėvui (arba inžinieriui, ar tautos vadui, ar žemiausio rango tarnautojui telegrafo-telefono stotyje), kuriuo aš rengiuosi būti. Tuo, tiesa, tikiu nesąmoningai. Tuo patį savo postulatą aš paremiu mane supančių žmonių įsitikinimais, aplinkinių prietarais (jie taip tvirtai tiki esą laisvi, ir gera jų nuotaika yra tokia užkrečiama!). Kaip toli bebūtų laikomasi nuo socialinių ir moralinių prietarų, jie vis tiek patiriami, ir prie geriausiųjų (gali jų būti gerų ir blogų) prisiderinama. Absurdo žmogus tada supranta, kad iš tiesų jis nebuvo laisvas. Aiškumo dėlei sakau: pagal tai, kiek viliosiu, kiek nerimastauju dėl savo tiesos, dėl savo buvimo ar kūrimo būdų, pagaliau kiek susitvarkiau savo gyvenimą ir kartu kiek įrodau esąs įsitikinęs, kad jis turi prasmę, tiek sau sukuriu barjerų, kuriuose susiaurėja mano gyvenimas. Aš elgiuosi kaip daugybė proto ir dvasios biurokratų, kurie manėje sukelia tik pasibiaurėjimą ir kurie (man dabar aišku) į žmogaus laisvę žiūri labai rimtai.

Siuo klausimu absurdas man parodo: rytdienos nėra. Čia yra gilios mano laisvės prielaida. Duosiu du palyginimus. Mistikų laisvė yra atsidavimas. Pasinerdami į savo dievą, sutikdami su visais jo įsakymais, savo ruožtu paslapčiomis jie tampa laisvi. Savo didžiąją laisvę jie randa tik spontaniškai priimtoje vergijoje. Tačiau ką reiškia ši laisvė? Galima sakyti, kad jie jaučiasi laisvi patys prieš save, ir ne tiek laisvi, kiek išlaisvinti. Lygiai taip pat ir absurdo žmogus, žvelgdamas į mirtį, (ji — pats akivaizdžiausias absurdiškumas), pasijunta atpalaiduotas nuo visko, kas nereikalinga jį dominančiam klausimui išspręsti. Jis, jei žiūrėtume bendrą taisyklių masteliu, džiaugiasi laisve. Darosi aišku, kad egzistencialistinės filosofijos išeities teiginiai išlaiko visą savo vertę. Grįžimas prie sąmonės būsenos, išsiveržimas iš kasdieniško mieguistumo yra pirmieji absurdo laisvės žingsniai. Tačiau tai — nukreiptas į tikslą egzistencialistinis pamokslavimas, su juo atsiradęs toks pat sąmojingas šuolis sąmonei lieka nesugaunamas. Lygiai tokiu pat būdu (tai jau antrasis mano palyginimas) Antikos vergai nebuvo laisvi. Tačiau jie žinojo laisvę nesijausti atsakingais. Mirtis — kaip ir patricijų rankos, kurios slegia ir kurios išlaisvina.

Pasinerti į šį begalinį tikrumą (mirties), nuo tada būti visai svetimu savo pačio gyvenimui, kad būtų jis praturtintas ir pergyventas be įsimylėjėlio trumparegiškumo — štai išsilaisvinimo principas. Ši naujoji nepriklausomybė yra laikina, kaip ir veiksmų laisvė. Ji neišduoda čekio amžinybei, bet ji pakeičia laisvės iliuzijas, kurios visos baigiasi ties mirtimi. Neišnaudotos dieviškosios gyvenimo atsargos myriop nuteistojo, prieš kurį vieną rytą atsiveria kalėjimo durys, visiškai nesuinteresuotumas tuo, kas neliečia grynos gyvenimo ugnies, mirties ir absurdo, — visa tai, kaip gerai jaučiate, sudaro vienintelės protingos laisvės principus, — tos laisvės, kurią žmogiškoji širdis gali pajusti ir kuria gali gyventi. Tatoi yra antroji pasekmė. Absurdo žmogus mato pasaulį ugningą ir šaltą, permatomą ir ribotą, kur nieko nėra galimo ir viskas duota, yra praeitis — ji griuvésiai, ir yra nebūtis. Dabar absurdo žmogui tenka nuspręsti, ar rinktis gyvenimą tokiame pasaulyje, iš to semti jėgų ir kartu atsisakyti viltes ir užsispyrusiai gyventi be paguodos.

Ir ką reiškia gyvenimas tokiame pasaulyje? Šiuo metu nieko kito, kaip tik abejingumą ateičiai ir didžiulį norą patirti viską, kas yra duota.

<...>.

Taigi per absurda prieinu prie trijų pasekmių; jos yra: mano maistas, mano laisvė ir mano noras gyventi. Sąmonės dėka aš paverčiu kvietimu gyventi tai, kas pradžioje buvo kvietimas mirti, — aš atsisakiau savizudybės...